

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้พัฒนาประเทศโดยมีแผนระดับประเทศเป็นกรอบชี้้นำในการดำเนินการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 แต่แผนพัฒนาฉบับที่ 1-3 (พ.ศ.2504-2509) มุ่งเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยคาดว่าเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น มาตรฐานการครองชีพของประชาชนจะดีขึ้นแต่การพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียวไม่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น รัฐจึงปรับปรุงเนื้อหาในแผนพัฒนาฉบับที่ 4-7 (พ.ศ.2520-2539) ให้มีเนื้อหาครอบคลุมในด้านการพัฒนาทางสังคม ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยเน้นความสมดุลย์ในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ การกระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจฯ. 2544 : 4) แต่ผลการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 พบว่าในภาคอุตสาหกรรม มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าภาคเกษตรกรรม จึงก่อให้เกิดช่องว่างของรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรม กับภาคเกษตรกรรม ทำให้เกิดการอพยพย้ายเทของแรงงานจากชนบทสู่เมืองเกิดชุมชนแออัด การว่างงาน การแพร่หลายของโสเภณี การติดยาเสพติด เป็นต้น รัฐจึงได้กำหนดให้แผนพัฒนา ฉบับที่ 8-9 (พ.ศ.2540-2549) มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางให้ทุกคนได้รับการพัฒนาให้เต็มศักยภาพ มีภูมิปัญญา ความคิด และจิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนามุ่งให้คนมีความสุขสามารถแข่งขันในกระแสโลกาภิวัตน์ได้แต่ไม่ทิ้งความเป็นไทย โดยปรับเปลี่ยนวิธีการคิดของคนไทย จากความคิดเดิมที่เป็นการแยกส่วนมาเป็นบูรณาการ และเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจฯ. 2545 : 8)

เมือง (Urban หรือ City) เป็นอาณาบริเวณที่มีประชาชนตั้งถิ่นฐานรวมกันอยู่หนาแน่นเป็นชุมชน (Community) ประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้มีอาชีพเป็นเกษตรกร แต่มีอาชีพหลากหลาย ทำให้ต้องมารวมกันอยู่ในบริเวณศูนย์กลางหนึ่งเพื่อสะดวกในการติดต่อ ถนนหนทางติดต่อกันทั้งภายในเมืองและระหว่างเมืองอื่นที่แตกต่างจากชนบท การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเกิดขึ้นเพราะแรงผลัก (Push Factors) ในชนบทอันได้แก่ ความยากจน ไม่มีโอกาสทางเศรษฐกิจ และอื่นๆ (ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. 2539 : 37)

คุณภาพชีวิต (Quality of Life = QOL) เป็นจุดหมายการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งคุณภาพชีวิตของแต่ละสังคมไม่เหมือนกันดังเช่น คุณภาพชีวิตของสังคมไทย อาจแตกต่างจากคุณภาพชีวิตของสังคมญี่ปุ่น ดังนั้นในการจะบอกได้ว่าประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่นั้นต้องมีการกำหนดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของสังคมออกมาให้ชัดเจน (เรณูวรรณ หาญวาฤทธิ. 2540 : 137)

ครัวเรือนในชุมชนซอยเสือใหญ่อุทิศ เป็นชุมชนแออัดหนึ่งที่อยู่ในกรุงเทพมหานครที่ย้ายถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ และสร้างบ้านเรือนอยู่ในเมืองหลวง เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรนำมาแต่ความขาดทุน ไม่สามารถหารรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ และตกอยู่ในวงจรหนี้สินอีก สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้ชาวชนบทละทิ้งอาชีพเกษตรมุ่งหน้าไปสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดพลเมืองกลุ่มใหม่ในเมืองคือ คนจนเมือง ซึ่งถูกจัดเป็นชนชั้นล่างของสังคมเมือง นำมาสู่คุณภาพชีวิตของครัวเรือนในชุมชนแออัดจากลักษณะการดำรงชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่น่าจะให้ภาพที่เป็นองค์ประกอบ และตัวชี้วัดที่สำคัญของคุณภาพชีวิตที่ทำให้ครัวเรือนในชุมชนแออัดสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้ อนาคตสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาได้ตรงจุด และสอดคล้องกับปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนในชุมชนแออัดให้ดีขึ้นย่อมหมายถึงคุณภาพชีวิตสังคมที่ดีด้วย

การวัดระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยใช้ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันเป็นเกณฑ์มาตรฐาน โดยที่ความจำเป็นพื้นฐานอย่างน้อยดังต่อไปนี้

1. อาหารดี
2. มีบ้านอาศัย
3. ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว
4. ครอบครัวปลอดภัย
5. รายได้ดี
6. มีลูกไม่มาก
7. อยากร่วมพัฒนา
8. พาสู่คุณธรรม
9. บำรุงสิ่งแวดล้อม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่า คุณภาพชีวิตครัวเรือนในชุมชน ควรจะเป็นสิ่งแรกและมีความสำคัญต่อพื้นฐานในการพัฒนาในทุกๆ ด้านมากที่สุด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้องค์ประกอบคุณภาพชีวิตเป็นกรอบในการวิจัยครัวเรือนในชุมชนแออัด ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาโดยใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือนในชุมชนเขตเมือง (จปฐ.ในเขตเมือง ของสำนักงานพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร ปี 2547) เป็นเกณฑ์ในการวัดคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยในชุมชนแออัด โดยพิจารณาวัดแต่ละองค์ประกอบที่บ่งถึงคุณภาพชีวิตออกมาเป็นเชิงปริมาณ เพื่อเป็นแนวทาง

ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพของผู้อาศัยในชุมชนแออัดนี้ โดยหวังว่าอย่างน้อยที่สุดก็จะเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อการวางแผน หรือเป็นแนวทางของผู้อาศัยในชุมชนแออัดในโอกาสต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาการก่อเกิด และลักษณะทั่วไปของชุมชน
2. ศึกษาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนในชุมชนแออัด

3. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิต และปัญหาความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือนในชุมชนแออัดซอยเสือใหญ่อุทิศ กรุงเทพมหานคร
2. ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือนในชุมชนแออัดในกลุ่มประชากรอื่นๆต่อไป
3. ใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาให้บริการ และการจัดการด้านต่างๆ แก่ครัวเรือนในชุมชนแออัดได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วยิ่งขึ้น
4. เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านคุณภาพชีวิตความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือนในชุมชนแออัดสำหรับนักวิชาการ ในปัจจุบัน

4. ขอบเขตของการวิจัย

ประเภทการวิจัยคือ การวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพโดยการทำ Focus Group

5. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือประชากรในชุมชนเสือใหญ่อุทิศ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 300 ครัวเรือน และผู้ร่วมในการทำ Focus Group ทั้งหมด 5 คน คือ

1. คุณชาญชัย
2. คุณบุญสืบ
3. คุณขาว
4. คุณอุดมพร

5. คุณบัวไข

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่ชุมชนเสือใหญ่อุทิศ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร จำนวน 300 ครอบครัว ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และผู้ร่วมในการทำ Focus Group ทั้งหมด 5 คน ใช้วิธีการเลือกผู้นำชุมชน

6. นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษาครั้งนี้

ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนที่มีความเป็นอยู่ที่แออัด และความหนาแน่นของที่อยู่อาศัย

ครัวเรือน หมายถึง เป็นหน่วยวัดที่อยู่อาศัยร่วมกัน โดยสมาชิกในที่อยู่อาศัยนี้กินข้าวหม้อเดียวกัน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มของครัวเรือนที่อาศัยอยู่รวมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีอาชีพคล้ายกัน ศาสนา วัฒนธรรม และความรู้สึกผูกพันกันทางเชื้อชาติ

คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งคุณภาพชีวิตของแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน

ความจำเป็นพื้นฐาน หมายถึง ความต้องการหรือสิ่งจำเป็นในการครองชีพ ขั้นต่ำของบุคคล หรือชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านั้นควรจะมี หรือควรจะเป็น เพื่อประชาชนมีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขพอสมควร (พออยู่ พอกิน) ในช่วงเวลาหนึ่งๆ หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นสิ่งชี้วัดหรือเกณฑ์ตรวจสอบคุณภาพชีวิตของประชาชน

ความจำเป็นพื้นฐาน และเครื่องชี้วัดด้านครัวเรือนในชุมชนแออัด มี 6 ด้าน 14 ตัวชี้วัด (จปฐ.ในเขตเมือง ของสำนักงานพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร ปี 2547) มีดังนี้

1. ความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
 - เครื่องชี้วัดคือ ครัวเรือนในชุมชนมีบ้านที่เป็นของตัวเอง
 - เครื่องชี้วัดคือ ครัวเรือนในชุมชนมีน้ำสะอาดดื่ม น้ำใช้เพียงพอตลอดปี

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีไฟฟ้าใช้โดยมีมิเตอร์ติดตั้งไว้ประจำบ้าน
อย่างถูกต้อง

2. ความจำเป็นพื้นฐานด้านโอกาสเข้าถึงบริการสังคมพื้นฐานที่จำเป็นแก่การ
ดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีเด็กแรกเกิดถึง 15 ปี มีสูติบัตรหรือใบรับ
รองการเกิดครบทุกคน

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีผู้มีอายุ 15-70 ปีเต็ม มีบัตรประจำตัว
ประชาชน

3. ความจำเป็นขั้นพื้นฐานด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีความรู้ด้านการป้องกัน และบรรเทา
สาธารณภัย

4. ความจำเป็นพื้นฐานด้านครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนของ
การมีบุตรได้ตามต้องการ

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีคู่สมรสมีบุตรไม่เกิน 2 คน และสามารถใช
บริการคุมกำเนิดได้ตามต้องการ

5. ความจำเป็นพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการ
กำหนดวิถีชีวิตของครวเรือนในชุมชนแออัด

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่รัฐ และชุมชน
สร้างขึ้น

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนร่วมกันบำรุงรักษา และส่งเสริมวัฒนธรรม
ประเพณี

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งตามระบอบ
ประชาธิปไตย

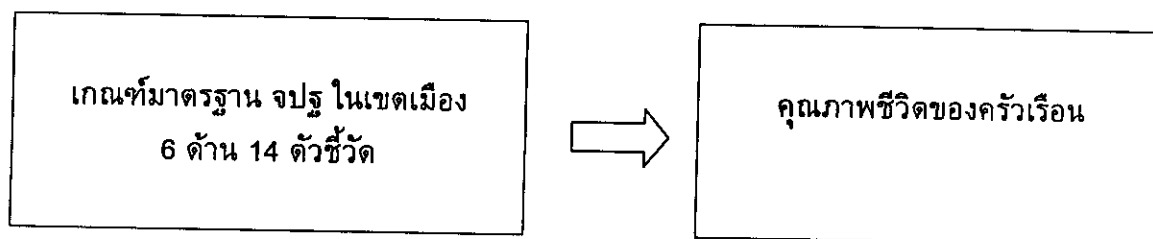
6. ความจำเป็นพื้นฐานด้านการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีการดื่มสุรา

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีการดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง

เครื่องชีวิตคือ ครวเรือนในชุมชนมีการเล่นการพนัน

7. กรอบแนวคิดในการศึกษา

8. สมมติฐานในการวิจัย

คุณภาพชีวิตของคร้วเรือนในชุมชนแออัดต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน